

Razbeljena grebljica

Poglejmo najprej primer partizanskega zverinskega mučenja Petra Stareta. V drugi knjigi *Kokrški odred* je Ivan Jan opisal (str. 368-378) "napad" 2. bataljona Kokrškega odreda, v katerem je bil Jan politkomisar, na skupino domobrancev. Med Trstenikom in Tenetišami so postavili zasedo in streljali na skupino, ki je šla 12. 11. 1944 zjutraj na Trstenik na povsem nevojaško pot.

(4)

Ivo Žajdela

Tam so partizani iz zasede pobili deset domobrancev in jih osem ranili. Kako je do tega velikega partizanskega zločina lahko prišlo?

Najprej Jan v svoji knjigi zapiše, kako je partizanom domobransko namero, da se bodo 12. novembra 1944 zjutraj po tisti poti peljali s kolesi na Trstenik, prek Petra Stareta sporočil dezerter Jože Urbanc-Gašper. Jan celo navaja (str. 376), naj bi partizanom dal te podatke zato, da bi si pri njih pridobil zaupanje in jih drugič s podobno informacijo zvalil v smrtno past. Pa Jana očitno ni prav nič zanimalo, da v celotni zadevi ni nobene logike in da logika na celi črti deluje proti njegovemu konstrukt. Le kako naj bi nekdo najprej žrtvoval veliko število domobrancev – v tisti skupini se jih je na Trstenik peljalo celo 47! – da bi si pridobil nekakšno zaupanje (za kaj naj bi potreboval to zaupanje?), da bi jih kasneje laže zvalil v past kovorski domobranski posadki, kjer bi jih ta uničila?! Popolna nelogika. Nekoč so pač lahko pisali vse sorte.

Seveda se tu postavi vprašanje, zakaj je v knjigi vse to izmišljeno. Najprej, s tem so očitno hoteli očrtni

svojega dezerterja Jožeta Urbanca in tudi Petra Stareta, ki so ga partizani kruto umorili, o čemer se je po vojni toliko govorilo. Nekaj so mu pač morali naprtiti, in to za nazaj. Prek Stareta so lahko "okrivili" in umorili Milico iz Putrhofa, ki jo Jan sam omenja (tretja knjiga, str. 13–14), in to samo zato, ker je dekle bilo zaposleno v Kranju pri Nemcih. Ali je bilo pod okupacijo sploh mogoče biti zaposlen kje drugje? Kot navaja Jan, naj bi bila Miličina družina celo tesna sodelavka partizanov.

Dichtl in partizani

Glavni razlog za izmišljijo z Urbancem in Staretom pa je bilo partizansko sodelovanje z Nemci. Danes je že veliko znanega o Rozumeku in nekaterih drugih Nemcih ter o vlogi Vlasta Kopača in drugih komunistov, kako so sodelovali z Nemci na Gorenjskem. Očitno je v tem primeru dal podatke partizanom o poti domobrancev sam Erich Dichtl, Nemec, a tudi formalni vodja gorenjskih domobrancev. Torej tudi tu lahko vidimo, kot nasploh glede domobranske problematike, kako so bili domobranci samo ujetniki

različnih interesov. Najprej komunistov oziroma njihove revolucije (v razmerah okupacije), nato pa še okupatorjev, ki so izsiljeno domobranstvo izkoriščali za svoje interese. Jan je očitne izmišljije o Staretu in Urbancu verjetno pisal tudi zato, da bi speljal sled drugam. Šlo je za Dichtla oziroma za partizansko sodelovanje z njim in nasploh za zakritje partizanskega sodelovanja z Nemci. In to celo na račun domobrancev.

Jože Urbanc iz Gorič naj bi bil po vojni zaprt v Šentvidu, od koder naj bi bil pobegnil in nato živel v tujini. Pobeg naj bi mu bil omogočil Franc Štefe-Miško kot protiuslugo, ker je Urbanc enkrat prej rešil Štefeta. Ko so partizani na domu ugrabili očeta in hčerko Petra Stareta, so ugrabili tudi dve dekleti, Urbančevo sestro Jožefo in Slavko Perko. Jože Urbanc je zato partizanom zagrozil, da bo v Goričah pobil devet gospodarjev, če se jima kaj zgodi, zato so ju kmalu izpustili domov.

Kavčičev Zapisnik

Ivan Jan pravi, da je zaslisanje Andreja Stareta "potekalo povsem drugače", kot ga je bremenil Bohinc. Tis-

ttega "drugače" Jan kljub "obširnim" besedam v odzivih na Bohinčeve trditve ni nikoli z ničimer dopolnil ali spremenil. Bistvo razprave o mučenju Petra Stareta je, da ga je, kot je izpričal Andrej Bohinc, Jan strahotno mučil, med drugim z razbeljenim železom, in ga po mučenju dal ustreliti. Vladimir Kavčič je v izvrstnem romanu *Zapisnik* (Založba Obzorja Maribor, 1973) Janovo mučenje Petra Stareta opisal na straneh 68 in 69. Glavna oseba romana je Brodnik, ki predstavlja Andreja Bohinca, saj roman pripoveduje o njegovi zgodbi v dachauskih procesih, predvsem pa skozi romaneskno pripoved niza zgodbe, večinoma prav neverjetne, ki so se spletale okoli njegovega primera. Večina teh zgodbic je bila plod bujne domišljije oziroma načrtnih dezinformacij in klevetanja raznih akterjev.

Don, Brodnik, Gašper

Roman je napisan tako, kot če bi brali resnični zapisnik zasliševanj mnogih akterjev, ki so nastopali v medvojni partizanski zgodbi pod Karavankami in v povojnem revolucionarnem prevzemanju in utrjevanju

oblasti. Ivan Jan je v romanu Don, Peter Stare pa Gašper: "Don je ukazal, naj ga privežemo na mizo, sam pa je skočil v kuhinjo in se vrnil z razjarjenim pokrovom od peči. Ko ga je pritisnil Gašperju med noge, je ta zverinsko zatulil in takoj priznal /.../ Potem se je spet zakrknil vase, dokler ni Don znova prišel z razbeljenim pokrovom ... A še preden je bilo zasliševanje končano, je prišel Brodnik. Očitno mu ni bilo všeč, kar je videl, ukazal je Donu, naj neha ... Kaj je bilo potem? Ne vem natančno. Napadli so nas Nemci, morali smo se umakniti. Gašperja so tam blizu likvidirali. Ne, nisem bil zraven. Poznal pa sem tistega, ki ga je počil. Da, Brodnik je Donu nasprotoval. Zakaj? Najbrž mu ni bilo všeč, kar je počenjal z Gašperjem. Bilo je v resnici nekoliko divje. Vsa izba je smrdela po ožganem mesu. Da, trebuh in spolovila ..."

Lončarjev zapisnik

Ivan Jan trdi, da je bil pri zasliševanju Petra Stareta narejen zapisnik, a je po vojni izginil, kar pa pri zadevi sploh ni bistveno. Pisanje zapisnika naj bi bil potrdil Janez Lončar, ki naj bi bil ta zapisnik pisal. Lončar je ob tem zapisal, da so v času Staretovega zasliševanja privedli iz bližnjega Putrhofa (Jelendola) neko dekle (Milico), Staretovo domnevno sodelavko, in ji zagrozili na zanimiv način: "Njej je komandant / 2. bataljona, podporočnik Avgust Čufar-Ferdo; op. I. Ž./ pokazal vročo železno pečico in železo ter velel, naj sleče bluzo. Ustrašila se je in brez vsake prisile povedala sledeče ..."

Le kaj so ti ljudje pisali! Najprej

Peter Stare

pove, kako so žrtvi "pokazali" vročo pečico in železo, takoj nato pa meni nič tebi nič zapiše, kako je "brez vsake prisile" povedala... Še pomembnejše kot to neodgovorno pisanje, ki je očitno rezultat neodgovornega početja, je, kako je Lončar tu posredno potrdil vlogo "vroče železne pečice" in "železa", orodja, s katerim so žgali Petra Stareta. Oba primera sta se namreč dogajala sočasno. Kot bomo videli kasneje, so s to razbeljeno pečico v Zalem Potoku pod Košuto umorili še eno osebo.

Janov "zapisnik"

Ivan Jan je v svoji knjigi o Kokrškem odredu o mučenju Petra Stareta zapisal: "Povedal je veliko takega, da je zasliševalcem jemalo sapo. Ko se je omehčal in spoznal, da z lažmi ne gre več, se ni povsem zakrknil. Lahko bi rekli, da se je slabo držal /.../ Med mučnim zasliševanjem je Pe-

ter Stare odkril in priznal naslednje ..." Nekaj odlomkov naprej je omenil "trdo zasliševanje".

Najprej je Jan zapisal cinčno opazko, da se je Stare "slabo držal", šele nato je omenil "mučno" in "trdo" zasliševanje. Mučno?! Andrej Bohinc, ki je bil priča dogodku, je izpričal naslednje: "Ko sem stopil v sobo, je avtor kronike /Ivan Jan/ z razbeljeno grebljico pritiskal na spolovilo nekega moškega, privezanega na stol. Šlo mi je na bruhanje in sem zavpil: Nehaj!"

Oče in hčerka

Petra Stareta so mučili in ustrelili 5. januarja 1945 v dolini Putrhof, danes Jelendol. Odredni štab je bil nastanjen v Zalem Potoku, kaka dva kilometra od Putrhofa po dolini proti Medvodju. Stare je bil doma iz Letenic pri Golniku (takrat številka 11, zdaj 4).

Čez dober teden so partizani ubili še njegovega očeta in sestro. Okoli 14. januarja so prišli ponoči na dom Staretovih v Letenicah. Zahtevali so, da gre oče Valentin Stare (r. 1900) z njimi. Hčerka Veronika, ki je imela takrat komaj 14 let (r. 1930), je na vsak način hotela očeta spremljati. Nočni obiskovalci so vpregli konja v sani in poleg dveh ujetnikov odpeljali še naropani med, sladkor in drugo hrano. Drugo jutro so konja s praznimi sanmi našli v vasi; ali se je vrnil sam ali so ga privedli nazaj ugrabitelji. Očeta Valentina so zaprli v hlev pri Svorsku v Svarjah. Tam so večerjali, Stareta pa zatem ubili nad Vetrnim in ga na pol zakopali.

Samomor morilca

Hčerko Veroniko so odvedli s seboj v Putrhof pod Košuto, kjer so jo nekaj časa imeli za deklo. Ko je nekega dne šla prat nogavice, jo je zasledoval partizan z imenom Ferdo in jo ustrelil. Ta Ferdo je po vojni živel v Trziču. Dvakrat je skočil skozi okno, vendar mu samomor ni uspel. Šele tretji poskus, ko je skočil na glavo, je bil uspešen. Avgust Čufar-Ferdo, komandant 2. bataljona Kokrškega odreda, je vodil zasliševanje in mučenje Petra Stareta. Ivan Jan je v knjigi o Kokrškem odredu navedel še druga imena sodelujočih: Čufarjevega namestnika Antona Zupana-Jako, pomočnika politkomisarja Ivana Starmana-Lorda, vodnika-obveščevalca Jožefa Tuša, vodnika Antona Mohoriča, kurirja Ivana Šmida in sebe.

Po vojni je mati Marija Stare (rojena Mali) od nekega moškega z Golnika izvedela za vse tri kraje, kjer so bili zakopani njen mož, hčerka in sin. Po očetovo truplo nad Vetrnim jo je spremljal nečak Ivan Mali, po trupli hčerke in sina v Putrhof oziroma Zali Potok pa jo je spremljal drugi sorodnik Jože Zaplotnik.

Umori in požigi

Ko so v Goričah leta 1997 na zid mrliške vežice pritrdili spominsko ploščo z imeni zamolčanih žrtev, so nanjo napisali tudi tri Staretove. Takrat so na starem delu pokopališča odstranili nagrobnik na grobu Staretovih, tako da je danes na tistem mestu, kjer so pokopani, prazen prostor.

Julija 1942 so partizani v Goričah ustrelili Janeza Šveglja (r. 1880), na Golniku pa zakonca Jožeta in Marijo Škerjanc; Nemci so zato v obeh krajih 11. julija ustrelili po pet talcev. 15. julija 1942 so ubili Ernesta Lukanca, župana Kovorja, zaradi česar so Nemci tam dan kasneje ustrelili deset talcev. Leta 1944 so na Golniku ubili Alfonza Dolžana (r. 1912). Marijo Kokalj (r. 1905) iz Zaloga so ubili leta 1945 pod Gozdom; bila je mati treh otrok in še noseča povrh; bratje so bili pri domobrancih. Franca Toporša (r. 1920) iz Zaloga so partizani ubili leta 1945. Med vojno so partizani v Goričah požgali župnišče in šolo.

Nadaljevanje prihodnjic

"Grob" Staretovih

Spominska plošča zamolčanih v Goričah